

Borsodi L. László

HÁZSONGÁRD,
A HATALMAS ORGONASZEKRÉNY

Ha Kolozsvár Házsongárd, akkor Kolozsvár szűkebb önmagánál, esetleg nem-Kolozsvár. Vagy éppen ez, ennyi (egy szubjektív) Kolozsvár. A szíve, a lényege, a lüktetése. Mert pontos neve: Házsongárd live.¹ Fenséges (?), ironikus (?) kötet cím. Hívogató. A halál élete, mondja. Életek halála. Élő nekropolisz. Egy nekropolisz életei. Csupa oximoron. Házsongárd történelmi adottság. A live teremtődés. Welcome to Házsongárd live, mondja. Belépek – a történelembe, a történelmi fikcióba, a fikciónak története van. És ez itt nem pusztán szójáték. Mert ami múlt, emlék, fikció, az maga a jelen. Korpa könyve észrevétlenül visszacsúsztat a múltból a jelenbe, pontosabban oda-vissza csúsztat múlt és jelen között.

A cím keltette prekonceptió azt sugallja, hogy megszólaltatja majd a holtakat, mint Edgar Lee Masters a *Spoon River-i holtak* című könyvében, de nem. (Ez némi csalódást is okozhat az olvasónak, ami a könyvhöz efféle elvárásokkal közelítő hibája lehet, vagy egyszerűen csak arról van szó, milyen kockázatos belépni a temetőköltészet hagyományába.) Nincs szürrealisztikus feltámasztás, a holtak nem beszélnek *vissza* az életbe, ahogy az élőknek sem kell *át*beszélniük a halálon túliba. Elég,

1 Korpa Tamás: *Házsongárd live*. Budapest, 2022, Kalligram Kiadó.

ha aposztrofálják szellemüket, mert ott vannak velük. Nem kell életre kelteni a holtakat, mert Házsongárd live maga a lüktető város – nincs átlépés, átjárás, mert nincs határ a két létállapot, az élet és a halál között: „kérdezz még!, üvöltöttem. / közben kapalózni kezdett a szája, mintha az / arcában fuldokolna.” (*Kérdezz még!*); „joggal feltételezhetem, hogy időnként hazajársz, / s még mindig olvasol minket, / Lajos.” (*Kántor Lajos*) Az egész kötetet átszövő Securitate-retorikát érvényesítő versbeszéd (8 óra 40 perctől sötétedésig; 10 óra 20 perctől sötétedésig; *A házkutatásról* és a *Tananyagok a Securitate esti iskolájából* című ciklusok) így a költői én figyelmének, a mindent megfigyelésnek lehet a metaforája. S ez a nagyon precíz látásmód és részletező láttatás lehetővé teszi, hogy eltűnjön a finom hártya múlt és jelen, halottság és él(het)őség, az idő és a tér felszíni és mélyrétegei között, hogy láthatóvá váljék – ha nem is a minden, de az, hogy mi minden összefügg egymással ebben a szubjektív házsongárdiságban. A látható, a tapintható és a gondolható egy még elvontabb összefüggésrendszerben találja meg (igazabb) értelmét. Ahogy *A kertész titka* mondja: „*ha félrehajtod a kőkénybokor ágait a Palocsay-kertben, / s a megfelelő nyúlüregbe belesutogsz, / a hangod a Szent Mihály-templom egyik gyóntatófülkéjében / tör a felszínre.*”

Ami tehát a könyv szövegeinek építkezésében mérvadónak minősül, az egyrészt a lírai én pozíciója, ahonnan feltárul a világ. Ez pedig nem más, mint a résztvevő megfigyelőé. Ez a részvétel másrészt lehetővé teszi az érintettségét („továbbra is csak álltunk / a bámulás maradandó sérüléseivel” – *Jelenés a Sorában*), és azt, hogy kitapinthatóvá váljék számára az *ellebegés*, vagyis a mélybe húzódnak, a matériának a metafizikája: „öt négyzetkilométernyi agyontaposott avar kezd lebegni, / és néhány levél újraélheti a földet nem érés mámorát.” (*A súlytalanságról*) Aminek metafizikai kiterjedése van, az éppen a nagyon is valóságos történelmi térben (Kolozsvár-Házsongárdban és/vagy Házsongárd-Kolozsvárban) és időben (a kommunizmusként meghatározható múltban és félmúltban, valamint a jelenben) ragadható meg. Ahogyan a Securitate mindenhol-jelen-valósága átszövi az egyén társadalmi és magánéletét – tehát az egyénnek nem csupán egy élete, halála van, ahogyan azt ő éli meg, szenved el, mert annyi van, ahány identitása, ahány narratíva születik a jelentésekben arról, ahogyan él, és amit

gondol (és/vagy sűg) –, ugyanűgy Kolozvár alatt is van egy másik Kolozvár, a neve Házsongárd, és fordítva. Ezért olykor nehezen hozzáférhető, hogy ki kivel, mi mivel szálazódik össze, és miként funkcionál ebben a világban. Ide kell a röntgenszem, a többdimenziós látásmód, ami meg is teremtdik a könyvben. Ennek a spektrumnak metaforikus megjelenítőjeként értelmezhető a Térey János emlékének szentelt *Kolozsvári metró*, amelyben Házsongárd a személyes emlékezés, a történelem partitűrája, többszólamú hangszer: „a Házsongárd hatalmas orgonaszekrényne alakult / a furkálások miatt. / a függőleges szellőzőaknáknak nyílegyenes sípokká váltak, s érzelgős / hangláda lett maga az alagút.”

Mit szólaltat meg, milyen hangon ez a fiktív-történelmi orgonaszekrény? A tragikus pátosz hangján az ellehetetlenűléssel, a halállal szembenező erdélyi magyar értelmiség sorsát. Egyik legdrámaibb vers ebben a vonatkozásban a *Találkozás az egyszerűvel* című, Gyimesi Éva emlékére idéző vers – olyan, mint a halál beállta előtti túlexponált fénykép: „áll a Garibaldi hídon Éva. / túlságosan hosszan tart a tárgyak szabad elvonulása néha.” A tragikus iróniával artikulálódó *Játék a kriptában* élők és holtak szoros összetartozását mutató, annak a bizonyos köztük lévő határnak a hiányát és mégis-meglétét színre vivő költői játék. Arra tett kísérlet, hogyan tartósítható, haláltalanítható az élet: „nyomkövetőt ültetünk szemedbe, szádba, ha kiszakad belőled / a lélek, járjanak utána, ameddig csak lehet.” Az élők hangja a holtak vágyával keveredik. És vannak versek, amelyekben a résztvevő lírai én átadja a szót, hanggal ruház fel más szereplőket. Ezek az opusok szerepversekké válnak ugyan, de – s ez nem feltétlenül a könyv stílárís erényei közé sorolandó – csak olyan maszköltésekké, amelyek az úgynevezett nem szerepjátszó versek közötti elhelyezésük és az azokkal való nyelvi megformáltságuk (beszédmód, versforma) azonossága tekintetében visszautalnak a résztvevő megfigyelőre, nevezzük *orgonistának*. Ilyen szempontból nem karneváli költészet jön létre, kötet szintjén többszólamúság helyett azonos hangfekvés, ami hol tragikus, hol ironikus színezetet kap, s ez a rezignált-ironikus látásmód a védjegye a lírai beszédnek. Érvényes ez még az olyan versre is, mint az önmagában több-, pontosabban kétszólamúnak tekinthető *Balogh Ferenc és Szilágyi Domokos utazása 2019-ben a kolozsvári elkerűlön*, amely a tér-idő szabad

kezelésének, az idő- és térhatárok felszámolódásának a szép példája, egyben az identitáshasadásnak, a „Ki beszél?” kérdésre adható válasz viszonylagosságának is a megjelenítője. S ha fel is merül a kérdés, hogy vajon a Házsongárd live mint élőhalott/halottelő város miért csupán a kommunizmus lírai Securitate-dossziéinak, az ügynökvilág mentalitásának megformálásában merül ki a könyvben, akkor ennek a versnek a szövegre rámutató címe (amely hang nem a kétszólamúság része, hanem a résztvevő megfigyelő lírai én hangja, tehát nem *tiszta* szerepvers ez sem) erre eléggé egyértelmű választ ad. Ez a válasz úgy fogalmazható meg, hogy ami megtörtént, az folyamatosan van, történik változatlanul, mintegy cáfolva Radnóti Miklós *À la recherche...* című verse „mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már” sorát, mert így utólag át sem értelmeződhet. Szilágyi Domokos alkotói énje időtlenedik Balogh Ferenc-i énjében, Balogh Ferenc, a hatalommal paktumot kötött ügynök-én mintegy felzabálja Szilágyi Domokos költő nevét (elég, ha csak arra gondolunk, hogy Szisz ügynökmúltjának feltárása miként okozott törést poétikájának befogadás-történetében, ha nem is tudta megkérdőjelezni annak esztétikai értékét), sorsuk, tragikusan összefonódik, végérvényesen egymásba égetődik: „és mi ketten egymáséi vagyunk, mondja. igen, egymáséi”. Ez a válaszféle azonban – amelyet a *Meggyanúsítás fémdetektorral* című vers is alátámaszt („az a sípolás egy életre beköltözött valamelyik fogába. ott lüktet tovább”) – csak az idő működése, a szegmensei (múlt-jelen) közötti határokat felszámoló karaktere vonatkozásában lehet kielégítő.

Továbbra is marad kérdésünk, kételyünk, ugyanis tudjuk, hogy a történelmi Házsongárd időbeli kiterjedése több mint a kommunizmus, nem az a kezdete, és a vége sem. Akkor miért csak erre az aspektusára koncentrálnak Korpa Tamás? Erre egyetlen, de részlegesen elfogadható válasz a személyesség lehet. Be kell érünk azzal, hogy a nyelvi konstrukcióként létrejött Házsongárd live nem (lehet) azonos a történelmi Házsongárdal/Kolozsvárral, már csak azért sem, mert a költészet – mint jól tudjuk – nem leképezés, hanem (újra)alkotás. Ráadásul vannak olyan versek, amelyek ma élő személyekhez, az élő(bb) Házsongárdhoz kötődnek. El kell fogadnunk tehát az alkotói döntést, hogy szubjektíven mit, mennyit szelektált a kész anyagból, kiknek az

alakját, munkásságát emelte be a kötetbe, és teremtett általuk fiktív világot. Függetlenül attól, hogy most ezek a valóságban még élő vagy elhunyt szellemi emberek, úgy vélem, többnyire olyanok kerültek be a live streambe, akikhez vagy személyes kapcsolat fűzte, fűzi az ember és költő Korpa Tamást, és/vagy akiknek az életműve meghatározó volt gondolkodói attitűdjének, költői énjének formálódásában, illetve akiket ezen belül is markáns kolozsvári-házsongárdinak gondolt ennek a szubjektív költészetvárosnak a kialakításában. Ezek együtt többnyire olyanok, akik életének, életművének egyik része a kommunizmushoz kötődik, másik része a posztkommunista időszakban is alakul, formálódik. Persze az más kérdés, hogy hol van néhány olyan fontos 20. és 21. századi név és életmű (itt szándékosan nem nevesíték!), amelyeknek – minden szubjektív szűrő ellenére – helyük lett volna egy olyan költői játéktérben, amely mégiscsak a Házsongárd terét lakja be, nevét használja. Meglehet, ezt az olvasóra bízta Korpa könyve, hogy az övé alapján ki-ki tovább írja a saját Házsongárdját, amelyben a meglevők mutatnak rá a láthatatlanokra. Erre instrukciót is ad (megítélésemben) a kötet egyik súlypontjának számító versében, a *Brédában*, amelyben intellektuális magatartásra, szemlélődésre, és – a didaxis veszélye nélkül – látni tanít: „lassíts, szellemek kelnek át a zebraán”. Vagy ahogy arra nyitja fel a szemünket, hogy a Szamos is elveszíti konkrétságát, és vize „előhívó-folyadékjában” a kulturális-szellemi értékek válnak láthatóvá (*Jankovics*).

Úgy látom azonban, néhol túlságosan megterheli az olvasót, mondanám, túl sokat bíz az olvasóra, akinek, meglehet, nincs amit kezdenie vagy nincs türelme mit kezdeni ezzel a bizalommal. Főleg azokra a nem kolozsvári-házsongárdi kötődésű olvasókra gondolok, akik kívül vannak azon a résztvevő pozíción, amit a könyv lírai énjében egy Kolozsvár és Erdély iránt elfogult költő megalkotott, akik nincsenek annak a belterjesebb vagy elmélyültebb Kolozsvár-/Házsongárd-tudásnak a birtokában, amit az *idegen/kevésbé beavatott* számára a nyelv utalásos-töredékes jellege (*Szilágyi Júlia; Jancsó Noémi; Indiánok*), néhol vázaltszerűsége (*A filharmónia tatarozása I., II.*) vagy az összekacsintás allegorikus költői beszéde megbírna, és létre tudna hozni. Utóbbi kategória esetében olyan versekre gondolok, mint a *Central Apartments, Bulevardul Eroilor 46.*, az *Andrea Apartments*,

Str. Baba Novac 1. vagy a *Piccola Italia*, *Str. Emil Racoviță 20.*, amelyekben a szövegvilág megteremti a halállal átítatott élet és az élettől áthatott halál atmoszféráját, és értelmezhetővé válik, a gyanakvó befogadó azonban a címeikként funkcionáló lakcímek olvastán mégis arra gondol, van itt valami, ami bár nem olyan intertextuális, -kulturális utalás, amely valamilyen közös tudás szerves része, neki mégis tudnia kellene róla, de amelyből ő – a jártasok, a bennfentesek tudásából – ki van rekesztve. Ugyanez a helyzet azokkal a szövegekkel is, amelyek közül jó néhány egyébként a kötet fontos szolamát, sőt alaphangját képezi. Nem tudni, Korpa miért rendel hozzá közismert neveket, ráadásul nem is a cím és a vers közé írva, hanem végjegyzetben, a könyv végén sorolja fel azokat. A kérdés az, hogy ha ezek a nevek fontosak, de a versek önmagukban is érvényes, autentikus világok, akkor azáltal, hogy a kötet végén feloldja a rejtélyt, és elárulja, hogy melyik művet kinek dedikálja, ki emlékének ajánlja (az idézett Cs. Gyimesi Éva- és Térey János-versek mellett még a következőkről van szó: *Játék a kriptában* – Láng Zsoltnak, *Visszahozza neked* – Lászlóffy Csabának és Dominic Stancának, *Látom a Szamosban fürdeni Kafkát* – Gálfalvi Györgynek, *Indiának* – Szöcs Gézának), hoz-e létre a név utólagos szöveghez rendelése funkcionális többletjelentést? Márpedig kellene. Valószínű, ez meg is történik, mert jelentős költők, írók neve olvasható a listán, csak kérdés, milyen mértékben, milyen tágabb kulturális-irodalmi kontextusban. Ebben a tekintetben – valószínű – az olvasói tájékozottság kiterjedése, elmélyültsége a perdöntő.

Az imént vázolt elgondolkodtató, kételyeket támasztó vonatkozásokat azonban mintegy ellenpontozza a könyv koncept jellege. Bár megvanak a veszélyei, hogy ha a szerző a szövegeit eleve úgy írja meg és rendezi köteté, hogy függenek egymástól, egymás viszonylatában olvashatók, akkor az egyes versek elveszítik bizonyos fokú önállóságukat, a részleges önállóság eme hiánya azonban nem válik a teljes opus hátrányává, amennyiben a mű anyaga, struktúrája azt megkívánja. Sőt! Bár egyfelől csökkenhet annak a lehetősége, hogy az egyes művek a tágabb (kötet)kontextus felidézése nélkül is értelmezhetővé váljanak (de szerencsére ebben a kötetben vannak ilyenek is), másfelől viszont a verseknek ez az egymásra utaltsága felerősíti azt

a befogadói elvárást, hogy kompakt világegészként, akár verses regényként olvassa a könyvet, és ne az egyes műre figyeljen csupán. Korpa Tamás tesz azért, hogy ez így legyen. Vannak ugyanis olyan szintézis-teremtő törekvések a kötetében, amelyek olyan szabad tér- és időkezelést, többdimenziós világot hoznak létre, amelynek anyaga nyelvi egységes hangolású. Ami tehát korábban hiányérzetnek tűnt a szerepjáték megalkotása tekintetében, az erénynek minősül a kötet egységes hangjának a megteremtésében. Ebben fontos szerep jut a kolozsváriságot-házsongárdiságot létrehozó sűrű szövésű motívumhálnak (a metaforizálódó Kolozsvár/Házsongárd-neveknek, életműveknek, épületeknek, szobroknak, laccímeknek, üzleteknek, szállodáknak stb.), a Securitate-jelentések szenvtelen-kegyetlen hangjának és a megfigyelték tragikus sorsa jelzésszerű, érzékeny megjelenítési módjának.

És van még valami, ami miatt magam is azt javasolom, hogy érdemes egyben olvasni Kopra Tamás könyvét, különben nem derülne ki a legfontosabb, ami a szerzőt foglalkoztatja, és ami az egyes opusokon keresztül a teljes könyv tétje, alapproblémája. Egyrészt arra vezet rá szelíden, hogy sírkövön innen vagy túl vagyunk, teljesen mindegy, mert életben és halandóságban – Pilinszkyt parafrázálva – menthetetlenül egyek vagyunk, függetlenül attól, hogy mit tehetünk meg egymásért éppen aktuális helyzetünkből adódóan: „ma is, mint minden hétfőn reggel, doamna Pop / ablaktisztító folyadékot spriccel fia fotógravíros / sírkövére, megpucolja egyszerű újságpapírral.” (*Házsongárd live*) Mert szükség van a tisztán látásra, a fizikaira és a metafizikaira egyaránt, szükség van a többdimenziós receptivitásra, amelyben együtt van múlt és jelen, szellemi és fizikai közeg, Házsongárd és Házsongárd live. S akkor talán előítélet és ítékezés helyett könnyebben helyére kerülhetnének és árnyaltabban értelmezhetőbbé, élhetőbbé válhatnának olyan alapfogalmak, mint: embertelenség, kínzás, kiszolgáltatottság, szenvedés, árulás, bűn, lelkiismeret-furdalás, veszteni tudás, megbocsátás, áldozatiság, humánus emlékek, kultúra, költészet, élet, halál. Másrészt marad a kínzó kétely (és ebben hagyja Korpa az olvasóját): ha az egyszer volt a jelen része, ha a Házsongárd live nyelviségének nincsenek tér- és időbeli, tehát nyelvi határai sincsenek, akkor nem illúzió-e az iménti elképzelés (figyelembe véve azt is, hogy nem érteni, mit „sziszte-

gett a szobor” – *A Mátyás-szobor vallatója voltam*)? Hiszen a nyelv, amely mindezt költőien elbeszéli, a Securitate-nyelvhez hasonlóan nem ugyanúgy manipulált költői vigasz-e? Költői szabadság? Nyelvi-kulturális transzparencia vagy determinizmus? Nem tudom. A „zárszó, ha lehet, legyen ez: innentől mindent megengedek / neked.”

*Akasha 17., 2019
(110 x 100 cm, akril, vászon)*